

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

LEFAPHA LA THUTO LA KAPA BOTJHABELA

KEREITI YA 11

PUDUNGWANA 2011

SESOTHO PUO YA LAPENG - PAMPIRI YA 1

MATSHWAO: 70

NAKO: DIHORA TSE PEDI

Pampiri ena e na le maqephe a 9.

DITAELO HO MOHLAHLOBUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO tse THARO,e leng:
KAROLO YA A: Tekokutlwisiso (30)
KAROLO YA B: Kgutsufatso (10)
KAROLO YA C: Thutapuo le tshebediso ya puo (30)
2. Bala ditaelo TSOHLE ka hloko.
3. Araba dipotso TSOHLE.
4. Qala karolo e NNGWE le e NNGWE leqepheng le LETJHA.
5. Seha mola qetellong ya karolo e nngwe le e nngwe.
6. Nomora dikarabo tsa hao jwalo feela ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
7. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
8. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.
9. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1:**

Potsong ena o nehlwe mefuta e mmedi ya ditema. Bala tema e nngwe le e nngwe ka hloko o nto araba dipotso tsohle tse thehlweng tlasa yona. Bala tema ena e latelang mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

TEMA YA 1

Monghadi Motebang o ne a ena le baradi ba babedi le moshanyana, hantlente moshanyana yena e ne e le ngwana wa ho fela. Baradi bana ba hae e ne e le dithatohatsi tse kgolo tsa monghadi ho ena le enwa mora eo mmae a neng a mo rata ho shwa. Taba ena e batla e makatsa ho ba neng ba e bona le ho e utlwela. Ho monghadi Motebang e ne e sa tshose le ho makatsa hobane yena o ne a bona leruo le monono ka baradi ba hae. 'E, mohlantse ba nyalwang ke sa tla fumana dikgomo e seng manamane,' ke yena eo ha a bua ho mofumahadi. Ka letsatsi lena la Sontaha, esale ka matjeke, monghadi Motebang a tsoha a jele mabifi. Tjhe, ena e ne e se ntho e sa makatseng hobane e ne e se e le tlwaelo ya hae ho ba jwalo. Monghadi a kena ka phaposing eo baradi ba hae ba robetseng ka ho yona. 'Le fihlile neng maobane bosiu?' A so qete le ho bua baradi ba rutloloha diphateng tsa bona hobane ba bone kubu matsohong a ntata bona.

'Ntate re tswile ka mora nako e neng e balletswe mminong ka baka la bongata ba dikhwaere.' Ho bua Dirontsho a se a kgumame ka pela ntatae. Ha monghadi Motebang a tadima Dineo, yena le ho bua a sa bue a bebenya melomo feela, lentswe le hana ho tswa. Dineo a sala a eme tlekelele a sa tsebe seo a ka se etsang.

Enwa monna o ne a ithata, a hlwekile. Hohle moa tsamayang le metswalle ya hae, o ne a sa bue habedi le monna e be o se a bitswa fatshe. Feelata e makatsang ke hore o ne a ratwa haholo hoo metswalle ya hae e neng e mo lata hae. Ha ho qoqwa mona ka mathata le botlokotsebe ba bana ba morao tjena, o ne a feroha dibete ha monna e mong a ka re, 'Banna, baka ba ntlhotse.' Monghadi Motebang e be o tla mo tswerelela mahlo a re, 'Thupa e otlollwa e sa le metsi.' A ikutlwe eka a ka tshwara monna eo ka matsoho.

Ka bosiu bo bong Molelle, ka ha e ne le yena mora, a fihla e se e le kgale mmae a mmatla. Monghadi Motebang eitse ha a mmona a re feela, 'Ena ke pholo, ke lekanyane ntho ya bosiu, ke yena moshanyana wa sebele.' Mmae taba ena e ne e mo kudisa haholo a sa e rate.

Monghadi Motebang o ne a sebetsa mosebetsi o kgabane wa diofisi tsa mmuso. E se e le dilemo a sebetsa moo mme a ratwa haholo.

Ka tsatsi le leng a re o tadima matsatsi a kgwedi a ya a hopola hore ke beke e setseng Dirontsho a be a le mashome a mabedi a motso o mong a dilemo. A ipolella hore o tla etsa mokete wa semetletsahadi a o etsa morwetsana eo.

Mokete wa fihla mme ha ketekwa le ha Dirontsho a ne a sa thaba hobane Monghadi Motebang a ile a hana ha a tsamaya le sekolo ha se nka leeto ho ya Thekong. O ile a halefa hampe ha a utlwa taba eo a re, 'Maeto a malelele a se nang molemo, a ko bone hore Thekong e hole jwang le Maokeng.' Tjhe, a o keteka jwalo eo moradi wa Monghadi Motebang.

Dirontsho o ne a pasitse lengolo la materiki, mme a tshoha ha a utlwa ntatae a re o tla mo romella yunibesithing. Monghadi Motebang o ne a rata thuto haholo feela taba ya e ba qaka ya hore Dirontsho o tla tloha hae jwale, feela a bua a re, Ke ile ka otlolla thupa e sa le metsi mme enwa Dirontsho o se a tseba tsela.'

[E qotsitswe le ho hlophiswa ho tswa bukeng ya Setsokotsane sa etsa Moferefere, T.W.D Mohapi, 1992:16 -17]

- 1.1 Bana ba Monghadi Motebang ba ne ba le ba kae? (1)
- 1.2 Ngwana wa ho fela lapeng lefe kapa lefe o bitswa ka hore ke:
- A Letsibolo
 - B Thatohatsi
 - C Kgorula
 - D Moshanyana
- [Etsa kgetho mme o ngole karabo feela.] (2)
- 1.3 Hobaneng Monghadi Motebang a ne a bona leruo baneng ba hae ba baradi? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)
- 1.4 Ho bolelwang ha hothwe:
- 1.4.1 Ho ja mabifi. (1)
 - 1.4.2 Ho feroha dibete. (1)
- 1.5 Ke eng se neng se jesitse Monghadi Motebang mabifi? (2)
- 1.6 Mosebetsi wa Monghadi Motebang e ne e le ofe? (1)
- 1.7 Ho ya ka ditaba tsa tema, Monghadi Motebang o ne ana le tshekamelo e itseng baneng ba hae haholo ho wa moshanyana. A ko qolle polelo e nang le tshekamelo eo temeng ena. (2)
- 1.8 Hobaneng ha Dirontsho a ne a sa thaba ka letsatsi la hae la tswalo? (2)
- 1.9 Ho ya ka mantswe a Monghadi Motebang a reng 'Thupa e otlollwa e sa le metsi'a ko a nepahanye le kgodiso ya hae ya bana ba ba hae. (2)
- 1.10 Ho ya ka wena na o dumellana le hore bana ba hodiwe ka phafa? Fana ka lebaka. (2)
- 1.11 Ke lefe lebaka le neng le etsa hore Dirontsho a tshohe ha ntatae a re o tla mo romela yunibesithi? (2)

Boha tema e latelang mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

TEMA YA 2

Dieta tse pele

Dieta tsena tsa Afrika Borwa tse rokilweng ka letsoho, di na le letshwao la EITSI bokatlaseng ba tsona mme di se di rekisitswe mabenkeleng a 700 lefatsheng ho hlokomedisa ka bohloko bona Afrika. Phaello ya teng e thusa dikgutsana tsa EITSI.

- 1.12 Dieta tsena di fumaneha lefatsheng lefe? (1)
- 1.13 Hobaneng ha ho thwe dieta tsena di hlokomedisa batho ka bohloko ba EITSI? (2)
- 1.14. Bongata ba mabenkele bo na le dieta tsena. Na o dumellana le polelo ena e ka hodimo? Tshehetsa karabo ya hao ka ditaba tse hlahelang papatsong ena. (2)
- 1.15 Ke bofe bohlokwa baho reka dieta tsena? (2)
- 1.16 Dieta tsena di etseditswe bomang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 1.17 Ke lefe le leng lentswe le bolelang EITSI? Le ngole. (1)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang, e be o di kgutsufatsa ka mantswe a ka bang 80 ho isa ho a 90. Dintlha e be tse supileng tse fupereng mehopolo ya sehlooho e nyalanang le tema. Bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

QOLLA DINTLHA TSA BOHLOKWA TSA HO BALA KORANTA.

Hangata dikoranta di ballwa ho itlosa bodutu, ho kgotsofatsa pelo ya mobadi le ho ithuta tse ngata; tse ntseng di etsahala lefatsheng la rona; esita le mafatsheng a mang a hole. Ba di balang ha ba atise ho nna ba theosa ba nyolosa, ha ba etswa mesebetsing ya letsatsi, hoba ba nyoloha jwalo mosebetsing ba se ba kgwaetse e nngwe ya dikoranta tseo ba ratang ho di bala, e leng mokgwa o motle, oo motho a ka itlwaetsang ona ho dula a bala lapeng la hae, ka nako eo a kgatholohileng ka yona, ho ena le ho dulela ho nna motho a lelera le motse.

Ho bala koranta ho fa motho tsebo ya tse ntjha tse ntseng di etsahala kapa tse hlahileng kae kapa kae, esita le tsona ditaba tse tla etsahala nakong e tlang, tseo ba bangata, ya balang ha a ba bolella hore ho tla etsahala hore le hore ka nako e tlang, ba mo nkang jwale ka holane e le moprofeta. Bongata nnete ha bo eso elellwe hore koranta ke moeletsu wa motho dinthong tse ngata, ha eba ya e balang a e bala ka hloko, ho feta moo motho o fumana mahlale a mangata le dikeletso.

Batho ba bangata ba fumana mesebetsu ka ho e bona teng, ba tsebe le moo bana babo bao ba lahlehelane le bona hore na ba dibakeng dife, kapa le ha eba ba se ba shwele. Tsohle tse lokelang ho rekiswa kae kapa kae, tseo mohlomong ba ntseng ba di hloka ba lakatsa ho ba le tsona, ba di fumana ka ho bala koranta.

Dikoranta di na le ho fetola maikutlo a motho ha a ntse a di bala ka mehla. Ho tswa ho motho hore na o nka ditaba tseo a di balang jwang, ka hoo semelo le boitshwaro ba motho bo fetohela moo maikutlo a hae a sekametseng teng.

Ka tsela e jwalo dikoranta di ka nna tsa hlahisetsa motho phethoho, ka ho leka ho etsa ka moo a utlwang a kgahlwa ke tseo a di badileng ka teng. Empa leha ho le jwalo, motho ya balang dikoranta o phakisa ho buleha mahlo, le ho ba le kelello ya tse ngata tseo a neng a ntse a sa di elellwe, ka nako e nngwe a be a be le kutlwisiso ya tsa bophelo tse neng di ntse di mo qaka, kapa di mo siretse.

Ho bala dikoranta ke mokgwa o mong o motle wa ho ikopanya le lefatshe lohle ka kakaretso, le ho tseba tsa teng, o ntse o le motseng wa heno kapa hona ha hao, o sa ka wa nka leeto kapa boikgathatso ba ho ya teng.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa ho Monokotshwai, J.J.Moiloa 1985:26 – 27]

KAROLO YA C: THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3**

Bala tema ena e be o araba dipotso tsa thutapuo le tshebediso ya puo tse e latelang.

Moketeng o kang ona, e leng wa badimo kapa ba fatshe, motho ha e le ngwana wa lelapa jwalo ka Mmapiti ha a kgutlela ha hae, o kgutla a sehetswe sethonyana nameng ya mokete. Ho bile jwalo ka Mmampiti le rakgadiae. Le bona ba tla ba fuparisitswe ho hongnyana e le hore e tlo ba bopaki ho ba setseng hae hore na seo ba neng ba se isitse kwana e ne e le sefe.

Ditaba tsa ho hloka bophelo ha Mmampiti di ile tsa phakisa tsa aparela motse. Ka nnete Mosotho o ne a boletse ha a re taba ha e timanwe e se bohobe. Ditaba tsohle tse ileng tsa buuwa ka lapeng di ne di tsejwa motseng mona. Dipuisano tseo Kgauho a ileng a ba le tsona le batswadi ba hae, di ne di tsejwa motseng mona ka botlalo. Ba bangata ba ne ba lakatsa ho ka ikutlwela molomong wa mong'a ditaba empa ba bangata ba ne ba le boi ho itlhahisa ho yena ka ho totobala. Ba bang ba ne ba imelwa ke seriti sa hae empa ha e le ditaba tsona ba di nyoretswe.

Monna o ne a le teng motseng moo, lebitso la hae e le Theko. Motho e ne e le maratahelele eo. A bile a sa tshabe ho kena ditabeng. Hara ba bang yena a hla a iteta sefuba, a re: 'Banna, ke hore re tla tshaba Kgauho ho fihlela neng? Ngwana eo wa Mohau o re tshwaretse maime ee! Nna ke a mo lata. O sa tla be a mpoelle hore athe le Majakane a ntse a dumela ho badimo! Ke a mo latabo!' Ha rialo o nka molamu wa hae o rwala katiba, o kgweletsa kobo. O siya banna ba bang tlasa sefate, o ikisa ka nama ho Kgauho.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa bukeng ya Nkopeleng, Victoria K. Mokoena 1985:37]

3.1 Polelong ena lentswe le ntshofaditsweng ke **lekopanyi**.

Moketeng o kang ona, e leng wa badimo **kapa** ba fatshe.

Ngola polelo ya hao moo o sebedisitseng **lekopanyi** lena.

- hobane

(1)

3.2 Polelong ena,...o kgutla a sehetswe **sethonyana** nameng ya mokete, **sethonyana** ke nyenyefatso ya **setho**.

Polelong ena e latelang nyenyefatso lentswe leo le ntshofaditsweng.

O ile a utlwa ka **molomowa** hae.

(2)

3.3 O kgutla a sehetswe sethonyana nameng ya **mokete**.

Ya mokete ke lerui. Ngola polelo ya hao moo o sebedisitseng motso o latelang ho bopa lerui.

- Mosotho

(2)

- 3.4 Sebedisa maelana /sekapolelo sena polelong eo o ipopelang yona ho totobatsa moelelo wa sona.
Ho ja masapo a hlooho (2)
- 3.5 Di ne di tsejwa **motseng**mona.
Motseng ke lehlalosi sebaka. Ngola feela lehlalosi le hlahellang polelong ena e ka tlase.
Ba bangata ba batla ho ikutlwela molomong wa mong'a ditaba. (2)
- 3.6 Lentswe lena '*ba bangata*', polelong ena, '*Ba bangata ba batla ho ikutlwela*', ke lekgethi. Sebedisa motso o latelang wa lekgethi polelong ya hao eo o ipopelang yona.
- be (2)
- 3.7 **Masapo** ke bongata ba **lesapo**.
Polelong e latelang ngola bonngwe ba lentswe le ntshofaditsweng.
Ha e le **ditaba** tsona ba di nyoretswe. (1)
- 3.8 Bala polelo e latelang o nto nehelana ka lelatodi/antonime ya lentswe le ntshofaditsweng.
Ngola karabo feela.
Ba bangata ba ne ba le **boi**. (2)
- 3.9 Ngola polelo ena e latelang hape mme o e qale ka lentswe **Kgauho**.
Banna ke hore re tla tshaba Kgauho ho fihlela neng?
Kgauho..... (2)
- 3.10 Ngola polelo e latelang ho *lekgethe letlang*.
Nna ke a mo lata. (2)
- 3.11 Nna ke **iteta** sefuba. **Iteta** ke lentswe le ho **boiketsi**. Lokisa sebopeho sa mantswe ana a ka masakaneng a be bo boiketsi.
3.11.1 Mosotho o (boletse) ha a tjho jwalo.
3.11.2 Mampiti o (seha) monwana ha seha nama.
- 3.12 Badisisa dipolelo tsena tse latelang ebe o kgetha lehokedi le nepahetseng ho ao o a filweng ka masakaneng. Ngola karabo feela.
3.12.1 Theko (ba, o, ke) rata ditaba.

- 3.12.2 Dipuisano (tse, ba, di) tsejwa motseng. (1)
- 3.13 Ipopole dipolelo tse pedi tseo ho tsona o tofobatsang meelelo e mmedi e fapaneng (sa tshwaneng) ka lentswe lena '*nama*'. (2)
- 3.13.1 nama (2)
- 3.13.2 nama (2)
- 3.14 Polelong ena, O kgutla a **sehetswe** nama, **sehetswe** ke lentswe le isitsweng ho **lephethi**. Ngola karabo feela. (2)
- Majakane a ntse a **dumela** ho badimo. (2)

MATSHWAO KAOFELA A KAROLO C: 30

MATSHWAO KAOFELA A PAMPIRI ENA: 70